

ЈЕЛЕНА БОЖИЋ
ЈНУ Институт за заштиту и екологију
Републике Српске
Бања Лука
jbozic2013@gmail.com

Оригинални научни рад
УДК 929:730.027.1Марковић.С
DOI 10.7251/GUARS2113021В
COBISS.RS-ID 135175169

ПРВИ БОСАНСКОХЕРЦЕГОВАЧКИ ИНЖЕЊЕРИ: СИМО МИРКОВИЋ (1865–1925)

Сажетак: Тема рада је живот и стваралаштво Симе Мирковића, једног од првих инжењера у Босни и Херцеговини. Рођен је у селу Колунић код Босанског Петровца, у породици с дугом традицијом самоучке писмености. Након завршене Велике реалке у Раковцу, тада код Карловца, завршио је студиј грађевине на Техничком универзитету у Грацу. Најприје је био запослен у окружним областима Бихаћ (1897–1903) и Травник (1903–1910), одакле је премјештен у Одјељење за богоштовље и наставу Земаљске владе Сарајеву. У Краљевини СХС је до смрти био директор Грађевинске дирекције у Сарајеву. Посебно је значајан његов допринос просвјетном и културном животу Срба у Српском просвјетном и културном друштву „Просвјета”, чији је био један од оснивача (1902), потпредседник (1910–1912), председник (1912–1924) и од 1924. почасни члан. Као председник „Просвјете” је на бањалучком Велеиздајничком процесу 1916. осуђен на десетогодишњу затворску казну, коју је издржавао до завршетка Првог свјетског рата. Сахрањен је уз највише почести на сарајевском Православном гробљу „Св. Марко” у Кошеву, а „Просвјета” и службеници Грађевинске дирекције су му подигли импозантан надгробни споменик, који својом оригиналном архитектоницом и високом естетским дометом представља значајан национални културно-историјски споменик.

Кључне ријечи: Симо Мирковић, инжењер, Колунић, Земаљска влада, Грађевинска дирекција, СПКД „Просвјета”, надгробни споменик.

Период аустроугарске управе у Босни и Херцеговини обиљежен је изразитим динамизмом грађевинске дјелатности, која је реализована ангажовањем и досељавањем великог броја инжењера и техничара из Аустроугарске монархије. Како домаћих школованих људи за савремени европски систем градње у земљи није било, Симо Мирковић је, свјестан реалних потреба и могућности, међу првим нашим инжењерима у историји Босне и Херцеговине. У хронолошко-тематској обради његове биографије, поријекло, школовање и запослења су предмет проучавања у прва три дијела рада. Афирмација националне културе дјеловањем у СПКД „Просвјета”, чији је био један од оснивача, потпредседник, дуги низ година председник, а онда и почасни члан, презентовани су у трећем дијелу рада, с посебним освртом на бањалучки Велеиздајнички процес, на којем је 1916. осуђен на десетогодишњу казну строгог затвора. Особен и маркантан надгробни споменик, који су му, пошто није имао породицу, подигли „Просвјета” и сарајевска Грађевинска дирекција, чији је директор

био, анализиран је и валоризован у посљедњем дијелу рада, с препоруком његове заштите.

1. Поријекло

Симо Мирковић је рођен 29. јануара¹ (10. фебруара по јулијанском календару) 1865. године у селу Колунић код Босанског Петровца. Село је било спахилук – читлук бегова Куленовића.² Са 132 куће и 718 становника, било је то највеће село у Котару Петровац [*Ortschafts und Bevölkerung* • 1880: 52], дуге и богате културне и градитељске традиције.³ Породица Мирковић је међу најстаријим породицама у Колунићу. Према породичном предању, поријеклом је из Книнске Крајине, одакле се Симин далеки предак Мрвош Добрета крајем 16. вијека доселио на једну равну у Граховском пољу, која се по њему прозвала Добретина лука. Тада су се презивали Добретић [Mirković • 1887: 33; Карановић • 1927: 56] и било их је седам кућа. Само из једне куће је било тридесет косаца [Карановић • 1927: 56; Рађеновић • 1925: 229]. Након што изгинуше у једном нападу хајдука, удовице „отидоше у своје родове. Тако дође једна од Добретињих снаха са својим сином Мирком у свој род Бијелиће у Колунић” [Карановић • 1927: 56–57]. Према Рађеновићу [1925: 228–229] било је то око 1745. године, а према Карановићу око 1627. године [1927: 56–57]. Истраживач породичног родослова Борислав – Чедо Мирковић [Mirković • 2017: 44, 51], међутим, процјењује да је Мирко родоначелник основне лозе Мирковић рођен 1687, што би значило да је ово пресељење у Колунић било након те године. Од Миркових потомака, који су се прозвали Мирковићи и чији је Симо седмо кољено, двадесетих година 20. вијека било их је 22 куће у Колунићу [Рађеновић • 1925: 229]. Крсна слава им је Св. Никола. За поријекло породице се код Симе Мирковића интересовао и Јован Цвијић [Карановић • 1927: 55], који је у динарским областима наилазио „на породице у којима се његовала писменост генерацијама, а које су давале попове и учитеље. Звали су их 'кадивели' и њима су се поносила села, области и њихови родови. Слично је то и са породицом Мирковића у

¹ Податак са надгробног споменика, сарајевско Православно гробље „Св. Марко” у Кошеву, поље П 2, ред 9, бр. 18.

² Велика беговска породица Куленовић је почетком 20. вијека посједовала далеко највеће комплексе беглука и највише кметских селишта у Босни и Херцеговини. Куленовићи су били и на истакнутим политичким позицијама у Петровцу – један капетан и двојица градоначелника. Још у османско вријеме породица се подијелила на више огранака, који су добили посебна презимена. Тако су у Колунићу били Куленовићи Шенигџићи [Kamberović • 2003: 399–402].

³ Село је имало дрвену Цркву Преображења Господњег, која је 1876. изгорјела а три године касније обновљена [Јокановић • 1903: 190]. У насељу су археолошки локалитети праисторијска Градина и римско утврђење и Црквина Панађур са остацима средњовјековне Цркве Св. Ђорђа и некропол од 50 стећака у облику плоче, међу којима и са натписом глагољицом [Mirković • 1889: 12–15; Трухелка 1894 • 773–775; Рађеновић • 1925: 227; Vojanovski • 1988: 162; Miletić • 1988: 159].

Босанској Крајини. И она је одржавала самоучку писменост у нараштајима и без сумње су то остатци и трагови старе немањихске књижевне културе” [Карановић • 1927: 55]. У приповијетки „Прело–посијело” наводи се да Мирковићи, „све и несретни знају читати и писати, управо као и пачићи пливати” [Крајишник • 1893: 186]. Симин отац Симеун, према властитом запису рођен 1841. године, од 60-их година је организовао аналфабетске течајеве, што је око 1871. прерасло у сеоску школу [Mirković • 2017: 48; Карановић • 1927: 59]. Према шематизмима у Календару „Бошњак”, са још тројицом угледних грађана, међу којима и бегом Куленовићем, био је члан Котарског меџлиса Петровац (1887–1894). Симеунова прва супруга, Симинова мајка, била је Јока, кћер Давида Ступара, са којом се вјенчао 15. октобра 1861. Преминула је од туберкулозе 27. фебрура 1876. [Карановић • 1927: 59], па се Симин отац 22. јануара 1893. оженио Стојом рођ. Бурсаћ, са којом је добио кћер Драгињу (1893–1976) [Mirković • 2017: 49]. У оставштини Симе Мирковића нађена је у кожу увезана руком писана књига његовог оца, коју је започео 1859. године [Карановић • 1927: 55]⁴. Са записима о народним лијековима и разним савјетима, та је књига била „управо духовна ризница тога сеоског интелектуалца шездесетих година прошлога века”, који је многу дјецу научио читати и писати. „То што је он био за Бјелајско поље био је син његов Симо за сву Босну и Херцеговину” [Карановић • 1927: 59].

2. Школовање

Симо је прва три разреда учио у очевој школи у Колунићу [Mirković • 2017: 49], а четврти је, као избјеглица након избијања устанка у љето 1875, завршио у селу Плавно код Книна. Школу је овдје, заједно са избјегличким насељем и сиротиштем, изградила, издржавала и надзирала Мис Ирби [Петрановић • 1911: 267],⁵ а међу учитељима је био и Симин сродник Петар Мирковић⁶ [Петрановић • 1911: 246].⁷

⁴ Те године је „обликом штампаних слова црквене ћирилице” записао и пјесму о Св Ђорђу која се пјевала уз гусле по цијелој Босни под насловом *Пјесма од Босне и Св. Ђурђе* [Карановић • 1925: 81].

⁵ Четвороразредна школа саграђена је 1876, а у приземљу је отворено сиротиште, гдје су дјеца од Мис Ирби добијала храну и одјећу. Са Мис Мекензи је саградила и 150 колиба за избјегличке породице [Петрановић • 1911: 245–246].

⁶ Петар Мирковић (Колунић, 1855 – Сарајево, 1935) је, иако само десет година старији од Симе, био његов прастриц (унук Давида Мирковића, брата Симиног чукундједа Јосипа) [Mirković • 2017: 34, 189–190]. Основну школу је почео у Колунићу код Симиниог оца Симеуна [Mirković • 2017: 165], наставио у Буковачи код Петровца, малом селу са црквом, 53 куће и 263 становника [Ortschafts und Bevölkerung • 1880: 52], а завршио у Петровцу [Трнинић • 1931: 15]. Уписао је потом бањалучку Богословију, а 1875–1876. се прикључио устаницима у Крајини у чети војводе Петра Мркоњића (псеудоним Петра I Карађорђевића), за шта је одликован Карађорђевом звијездом са мачевима [А. К. • 1935: 10]. Био је потом „секретар и десна рука велике српске

У породичном родослову Б. Мирковић [2007: 34] износи податак да је Симо као питомац Мис Ирби завршио Реалну гимназију у Раковцу (сада дио Карловца).⁸ Увидом у годишње извјештаје Велике реалке, касније Велике реалне гимназије, утврђено је да је Симо Мирковић од трећег разреда до завршетка ове школе био стипендиста Земаљске владе за БиХ, али је могуће да је под покровитељством Мис Ирби завршио прва два разреда. Велика реалка, која је 1863. израсла из Ниже реалке, није имала за циљ само опште образовање већ и припрему за будуће инжењере [*Godišnje izvješće* • 1882: 3, 5, 9]. Након што је од шесторазредне, 1871. постала седморазредна школа, уведена је матура „да се ма и колико доскочи разним неприликама наших реалаца на техници. Од то доба нису они морали више на техници полагаати врло строгих, тако званих *Aufnahmesprüfungen*”⁹ [*Godišnje izvješće* • 1882: 9]. Царевим рјешењем од 1. августа 1882. те на основу њега издате Наредбе Хрватско-славонско-далматинске

добротворке Мис Аделине Павлијине Ирби, коју прати на свим њеним путовањима. Он је био њен најсавеснији и најпожртвованији помагач, саветник и организатор многобројних њених значајних добротворних акција” [А. К. • 1935: 10]. Након што је 1881. завршио трогодишњу Мушку препарандију у Загребу, одмах је ступио у службу. У то вријеме „од домаћих учитеља, који би били дорасли своје звању, наша су се једва двојица, тројица; исто тако није достајао ни број оних учитеља који дођоше овамо из сусједних земаља монархије, не гледећи на то, да одонуд није вазда долазио баш најбољи тамошњи учитељски материјал” [Dlusiš • 1894: 159]. Према шематизмима управних области Календара *Бошњак*, најприје је био учитељ у Народној основној школи у Вишеграду (1881–1883), одакле је премјештен у Бихаћ, гдје је 1884. у Градској пучкој школи равнајући учитељ, а 1886. управитељ Народне основне школе. Године 1892. премјештен је у Зеницу као управник Народне основне школе. Од 1912. је најприје управник, а онда учитељ Треће народне дјечачке основне школе у Сарајеву. Наредне године је премјештен за учитеља V дјечачке школе, гдје остаје до 1917. Након што је те године због болести пензионисан, крајем 1918. је поново активан као учитељ у сарајевским школама. И након пензионисања (1925) је остао живјети у Сарајеву, у Ул. Ковачићи бр. 7 [*Sarajevoer Adressbuch* • 1914: 87]. Познат је и по свом истраживачком, сакупљачком и књижевном раду. Своје приповијетке, сакупљене народне пјесме и етнографске записе објављивао је у *Гласнику Земаљског музеја, Босанској Вили, Србобрану, Стражилову, Јавору*. Посебно је значајан његов *Буквар: за самоуке, младе и старе (аналфабете неписмене) и за школу* (Загреб: Српска штампарија, 1907), који је доживио још два издања (1908. и 1921). За просвјетни и културни рад одликован је 1912. Златним крстом за заслуге, а 1922. Орденом Св. Саве V степена. Преминуо је 16. априла 1935. и уз војничке почасте сутрадан сахрањен [А. К. • 1935: 10] у сарајевском Православном гробљу „Св. Марко” у Кошеву (поље П 2, ред 9, бр. 15). Уз њега је сахрањена и супруга Драгиња Михајловић (1873–1936). Натпис на заједничкој покривној плочи више није читљив. Име Петра Мирковића носи новосаграђени Културни центар СП Црквене општине у Колунићу.

⁷ Након аустроугарске окупације Босне, избјегло становништво се почело враћати кућама и школа је у јесен 1881. затворена [Петрановић • 1911: 267].

⁸ По броју уписаних ученика, опремљености библиотеке и кабинета, квалитета наставника и наставе могла се мјерити са Загребачком реалком [*Godišnje izvješće* • 1882: 16–17], па су је похађали ученици из Загреба, Беча, Швајцарске, Угарске, Штајерске, Крањске, Далмације, Новог Сада итд. Њен најпознатији ученик је свакако Никола Тесла, који је овдје завршио посљедња три разреда и матурирао у љето 1873.

⁹ Пријемни испити (њем.)

земаљске владе од 16. септембра исте године, раковачка Велика реалка и Велика гимназија у Карловцу су спојене у потпуну Вишу реалну гимназију у Раковцу [*Godišnje izvješće* • 1883: 20, 40].¹⁰ За разлику од раније доминације њемачког језика, од школске 1878/79. године, дакле у вријеме Симиног школовања, настава се за половину предмета одвијала на хрватском, а друга половина на њемачком језику, који је као наставни предмет имао више сати од хрватског језика. Добро познавање њемачког језика било је од значаја за Мирковићево даљње школовање и професионални рад у државној управи.

У школским годишњим извјештајима можемо наћи низ драгоцених података, па тако и да је „Мирковић Симо из Колунића у Босној” у први разред ове школе уписан школске 1879/80. године [*Jahresbericht* • 1880: 87], дакле са навршених 14 година живота.¹¹ Разред је завршио одличним успјехом, рангиран као други од укупно шест одличних ученика [*Jahresbericht* • 1880: 87].¹² Стипендију није имао [*Jahresbericht* • 1880: 78].¹³ Други разред завршио је као најбољи међу шест одликаша („I. ред с одликом”) од укупно 27 ученика [*Jahresbericht* • 1881: 95]. Ни у другом разреду није имао стипендију [*Jahresbericht* • 1881: 84–85].

У именику 26 ученика 3. разреда, налазимо га као другог међу седам одликаша [*Godišnje izvješće* • 1882: 86] а важан је податак да је био стипендиста Земаљске владе БиХ. Наиме, у сумарној евиденцији броја стипендиста, којих је у школи било укупно 25, само један ученик је уживао „штипендиј од босанске зем. владе од 100 фор.” [*Godišnje izvješće* • 1882: 77]. Увидом у спискове ученика свих разреда у тој школској години установљено је да је Симо Мирковић био једини из Босне и Херцеговине, па је несумњиво он био тај владин стипендиста. Овај податак је важан и због чињенице да у сврху стипендирања нису одвајана значајнија средства из тада још увијек скромног државног буџета БиХ, као и да је додјелјивањем стипендија Влада примарно настојала повећати број ученика новоосноване Сарајевске гимназије, а касније и других средњих школа, међу којима су, због кадровских потреба, примат имале учитељске школе. Добијање владине стипендије се требало сматрати „као милост коју Влада дарива, када то пробитку земље за вољу налази за добро, а нипошто право које би ко имао од ње тражити” [Рајић • 1972: 167]. Чињеница да је Мирковића стипендирала Земаљска влада у опреци је са ставовима да је средњошколско обра-

¹⁰ Након што је зграда Раковачке гимназије проширена, овдје је 1884. преселила Карловачка гимназија [*Godišnje izvješće* • 1884: 38], која је ту и данас (Карловац, ул. Раковац бр. 4).

¹¹ У I разред се уписивало са навршених најмање 9 година а након положеног пријемног испита из основа вјеронаука, хрватског и њемачког језика и „рачунства”. Просјечна старосна доб 33 ученика првог разреда била је 12,6 година. Највише је било 13-годишњака (10) и 14-годишњака (9) [*Jahresbericht* • 1880: 82].

¹² Редослијед ученика је навођен према оствареном успјеху.

¹³ Поред школарине, која је износила 12 фор., плаћале су се и уписнина (2 фор. и 10 новч.) и школска библиотека (1 фор.).

зовање била привилегија малог броја изабраних ђака из богатих и утицајних породица, како би се њиховим укључивањем у чиновнички апарат и јавни живот добила лојална домаћа интелигенција, те да су гимназије биле „затворене за амбициозну и способну дјецу сиромашних” [Kraljačić • 1987: 245].

Мирковић је и у IV разреду био једини владин стипендиста са истим износом стипендије од 100 фор. [*Godišnje izvješće* • 1883: 52].¹⁴ Међу шест одликаша, од укупно 22 ученика, био је трећи по успјеху [*Godišnje izvješće* • 1883: 65]. Пети разред није завршио са одличним успјехом, али је рангиран као шести од укупно 18 ученика [*Godišnje izvješće* • 1884: 98]. И даље је примао исту владину стипендију [*Godišnje izvješće* • 1884: 88]. Шести разред је само један од 15 ученика завршио са одличним успјехом, а Симо је био рангиран као четврти [*Godišnje izvješće* • 1885: 144]. Владина стипендија му је повећана на 150 фор. [*Godišnje izvješće* • 1885: 125].¹⁵ колико је примао и у седмом разреду [*Godišnje izvješće* • 1886: 58].¹⁶ који је завршио рангиран као осми од 14 ученика [*Godišnje izvješće* • 1886: 79–80]. На завршном испиту зрелости, одржаном 12–16. јула 1886. године, од 13 ученика који су изашли на матурски испит, девет их је положило, а Симо Мирковић је по успјеху рангиран на 7. мјесто [*Godišnje izvješće* • 1886: 60–61].¹⁷

Матурирао је у вријеме када је са повећањем буџета Босне и Херцеговине, у складу са стратегијом и плановима Монархије, у току била интензивна градитељска активност на поправкама постојећих и изградњи нових путева, железница, мостова, те убрзана урбанизација насеља и изградња великог броја управних и јавних зграда. То је захтијевало велики број инжењера и техничара различитих струка у Земаљској влади, окружним и котарским областима. Пошто домаћих школованих људи није било, на тим су пословима били ангажовани досељеници из земаља Монархије, који су студије завршавали углавном у Бечу, Грацу, Будимпешти, Прагу, Брну и Цириху. То је такође било и вријеме пораста интересовања за техничке студије у цијелој Аустрији, јер су се градови реконструисали и проширивали по новим урбанистичким и архитектонским концепцијама у складу са другачијим друштвеним и економским потребама. У том контексту је Мирковићев избор студија био прагматичан, али је при томе, извјесно, слиједио и личне афинитете. На Техничком универзитету

¹⁴ Школарина је 1882/83. смањена на 8 фор. и 40 новчића [*Godišnje izvješće* • 1883: 68].

¹⁵ Поред Мирковића, у овој шк. год Земаљска влада БиХ је додијелила још једну стипендију ученику из Босне у износу 140 фор. (Био је то Влајко Бокунић из Бање Луке, који је тада био у 3. разреду, а успјехом рангиран као 14 од укупно 44 ученика [*Godišnje izvješće* • 1884: 142].

¹⁶ Била је то опет једина стипендија Земаљске владе БиХ, јер се поменути стипендиста В. Бокунић више не појављује у списковима ученика.

¹⁷ Писмени дио обухватао је: састав на хрватском, састав на њемачком, превод са њемачког на хрватски, превод са хрватског на њемачки, превод са француског на њемачки, по три задатка из математике и дескриптивне геометрије. „Зрио са одликом” био је само један ученик, а сви остали, па тако и Мирковић, оцијењени су са „зрио” [*Godišnje izvješće* • 1886: 59–61].

(*K. k. Technischen Hochschule*) у Грацу¹⁸ уписао је и завршио студиј грађевинарства (*Ingenieurschule*). Како његов Персонални лист (*Особљеник*) у Архиву БиХ није пронађен, вријеме студирања је за сада непознато. У једном допису Срба из Граца од 12. марта 1891. [Припослано • (1891): 128] Симо Мирковић је потписан као техничар, а Владислав Скарић као „слуш. филозофије”. Сасвим је могуће да је већ био студент, али да се није тако потписивао. Прилог овој претпоставци је податак да је као техничар наведен и 1892. године, када је изабран за предсједника нове управе Српског академског друштва „Стражилово”, које те године враћа своје старо име „Србадија” [Опет „Србадија” • 1892: 189].

Аутор породичног родослова Борислав Мирковић износи податак да је за вријеме студија Симу материјално помагао трговац Љубо Крсмановић [Mirković • 2017: 49], српски родољуб, хуманиста и добротвор.¹⁹ Иако за сада

¹⁸ Универзитет је израстао из *Landschaftlich Technischen Hochschule am Joanneum*, који је 1811. основао надвојвода Johann. У склопу реформи почетком 1870-их, којим су техничке високе школе у Аустрији добиле статус универзитета, 1874. га је преузела држава под називом „Царски и краљевски технички универзитет у Грацу” – *Kaiserlich-königliche Technischen Hochschule in Graz*, који је у саставу имао Инжењерство, Машинство и Хемијско-технички факултет, а од 1890/91. и студиј високоградње. Те године била су укупно 163 студента, а 1910/11. њих 713 [Wurzer • 1966: 57]. На студијима инжењерства, односно грађевине у Аустрији је 1889/90. године, када је могао студирати и Мирковић, било укупно 698 студената, десет година касније близу 2000, а 1907/08. чак 4510. Након тога наступа благи, од 1911/12. израженији пад броја студената, којих је у ратној 1915/16. био само 1341 [Wurzer • 1966: 58].

На Техничком универзитету у Грацу је од 1875. до 1878. студирао и Никола Тесла. Иако је био изврстан студент, због изостанка стипендије Војне Крајине усљед промјене њеног војног и административно-територијалног статуса и неуспјелог покушаја да добије стипендију Матице српске, Тесла је због неплаћене школарине у првом семестру треће академске године (1877/78) исписан. Ипак, у знак признања за његове изуме, овај универзитет (тада *Die Technische und Montanistische Hochschule Graz-Leoben*) му је 23. јануара 1937. додијелио титулу и достојанство почасног доктора техничких наука [Wohinz • 2019: 20–22, 35]. Тесли у част, Лабораторија за високи напон на овом универзитету носи његово име, које је уписано и на спомен-плочи на згради Универзитета.

¹⁹ Љубомир (Ристе) Крсмановић је рођен 27. 2. 1856. у трговачкој породици у Брчком. Помагао је ђаке, шегрте, студенте, сиромашне, српска друштва, установе и Цркву. *Босанској вили* је уплаћивао 200 фор. годишње [Љубо Р. Крсмановић • 1898: 17; Уредништво • 1898: 32], а за изградњу српске школе у Мостару поконио је 25 акција мостарске Српске банке у вриједности 6.000 фор. [Добротвори српске школе • 1908: 126]. Након пресељења у Београд, гдје је као успјешан трговац имао велики број некретнина, кућу у Српској вароши у Брчком, тзв. „Дворану” је са супругом Олгом, са којом није имао насљедника, поконио Црквеној општини, о чему свједочи и натписна плоча. За спомен мајке Петре, која је преминула 11. јануара 1912. „уписао се као добротвор у сва друштва и установе у Краљевини Србији, а у Сарајеву и Мостару дао је за српска друштва по 3.000 К” [Читула • 1912: 16]. У опширном чланку поводом смрти његове мајке, рођене око 1830. у угледној тузланској трговачкој породици Бобаренић, сазнајемо да је Љубомир, који је једини остао од осморо дјецe, био „добар, њежан, мек, отмијен и племенит човјек; да је добра срца, да даје сиротињи, у кратку да је њежне душе”. [Петра Крсмановић • 1912: 41–44]. У чланку су наведена и сва његова завјештања у помен мајци. Друштвима, уста-

нема конкретних података, има мјеста и претпоставци да је као владин стипендиста у реалној гимназији, Симо Мирковић могао и током студија уживати стипендију Земаљске владе, која је током прве двије деценије стипендирала 15 до 20 студената годишње, у правилу за високе школе у Бечу или Грацу, изузетно и у Загребу, при чему стипендистима није остављана могућност избора универзитетског центра [Рајић • 1972: 168–169]. Архивска истраживања Т. Краљачића потврђују да је веома мали број завршених реалаца и гимназијалаца настављао школовање, па се зато број високошколаца могао „на прсте пребројати”. То поткрепљује податком да је 1899/1900. само 35 студената добијало стипендије, а то је и био њихов приближно укупан број [Краљачић • 1987: 247]. Према званичним владиним подацима, 1913/1914. је стипендиран 101 студент. Од тога је 37 стипендија додијељено српскоправославним студентима,²⁰ за шта је влада извојила 36.100 К. Међу њима су само четворица студирала технику. Након почетка рата, 1914/15. стипендирано је 10 српских студената, а 1915/1916. њих само три од укупно 32 владина високошколаца [Bericht • 1917: 382]. До оснивања „Просвјете” 1902. године, у Босни и Херцеговини је било тек око тридесет завршених српских високошколаца [Маџар • 2001: 63]. Међу њима је Симо Мирковић био један од првих и до краја овог периода малобројних домаћих инжењера у земљи, због чега резултате његовог школовања треба додатно високо вредновати.

Техничком универзитету у Грацу су гравитирали студенти поријеклом из алпске регије – Доње Аустрије, Трста, Корушке, Чешке, Горње Аустрије, Крањске и Тирола. Овдје је 1895/96. студирало 230 студената или 7,1% од укупног броја на седам тадашњих аустријских техничких универзитета [Richter • 1909: 524, 526].²¹ Од тога је било 108 или 47% студената грађевине, који су на просјечном нивоу свих аустријских универзитета тада били заступљени са 35,6%.

Анализом наставних програма и правила студирања Техничког универзитета у Грацу у задњој деценији 19. вијека, видимо да је услов за упис била завршена државна виша реалка, док су се матуранти гимназије могли уписати тек након положених испита из Просторучног рисања и Геометрије (са ортого-

новама и појединцима у Србији дао је око 30.000 дин, „Просвјети” земљиште у Тузли вриједно 30.000 К, установама у Босни 6.500 К, у Херцеговини 3.000 К, у Далмацији, Црној Гори и Хрватској по 2.000 К и у Старој Србији 1.000 К. Како наводи Б. Маџар [1991: 71], његов легат са братом Алексом било је грађевинско земљиште у Тузли површине 15 дунума, вриједно 45.000 К. Српскоправославном школском фонду у Доњој Тузли приложио је 1.000 фор. [Јавна благодарност • 1891: 160]. Умро је у 57-ој години.

²⁰ Римокатоличких судената је било 34 (укупно 27.650 К за стипендије), „исламских” 30 (за стипендије 28.100 К), те по један евангелик и јевреј (стипендије од по 1100 К).

²¹ Беч, Грац, Лавов, те Праг и Брно по два (чешки и њемачки). Далеко највише студената било је те године на Техничком универзитету у Бечу – 1361 или 41, 9% , од којих је 438 или 32% било на студију грађевинарства.

налном пројекцијом) и то са најнижом оцјеном „добар”. Како су ти предмети били дио Наставног плана Велике реалне гимназије у Раковцу, Симо Мирковић није морао полагати пријемни испит, што је, како је већ наведено, и био циљ ове школе.²² Инжењерски студиј (*Ingenieurschule*) у Грацу је трајао пет година, са великим бројем обавезних предмета, те препоручених предавања и вјежби, које су студенти заправо морали готово све одслушати. За сваки предмет је тражено одређено предзнање, које је Симо стекао успјешним школовањем на Великој реалци, на којој су главни наставни предмети били Геометрија, Просторучно цртање, Математика, Физика и Хемија. Студенти су у овој енциклопедијској едукацији добијали цјеловит преглед техничког знања из свих области грађења, па је изостајала могућност специјализације [Richter • 1909: 511]. За разлику од студија инжењерства (*Ingenieurschule*) у Бечу, који је заправо био студиј „Цесте и хидротехника”, у Грацу је то био студијски профил општег одсјека, због чега је овдје било више наставе из математике, статике, механике, хидротехнике, мостоградње, пројектовања жељезница и тунела. Све је то, уз обавезне предмете Принципи пројектовања објеката високоградње, Грађевинске конструкције у изградњи зграда и Познавање грађевинских закона, те необавезног али важног предмета Закон о политичкој управи, омогућило Мирковићу да усвојеним знањима успјешно одговори многобројним, различитим задацима инжењера у окружним областима.

Слика 1. Симо Мирковић

Упис у академску годину плаћао се пет, а школарина 15 фор. по семестру, независно од броја изабраних предмета. За кориштење лабораторија плаћала се посебна накнада од 7,5 фор. Академска година је трајала од почетка

²² Према *Godišnjim izvješćima* у вријеме Мирковићевог школовања, професор Просторучног рисања (цртања) од 2. до 7. разреда био је сликар Ђуро Фридрих (Gjuro Friedrich). Од 1. до 6. разреда предмет Просторучно рисање имао је четири часа седмично, а само у 7. разреду два часа. Фонд часова Математике од 1. до 4. разреда био је 3 – 3 – 3 – 4, а од 5. до 7. разреда 6 – 5 – 5. Предмет Геометрија са геометријским рисањем, којег није било до 4. разреда ни у гимназији, имао је у 5–7. разреду фонд од три часа седмично.

октобра до краја јула, с тим да је зимски семестар завршавао крајем фебруара, а већ почетком марта је почињао љетни. Испити су полагани након завршених предавања из сваког предмета, док су накнадни испитни рокови одржавани почетком или крајем сваке академске године, уз плаћање 5 фор. за сваки испит, с правом да се испит може још једном поновити. Накнадним испитима сматрају се и они који се на крају академске године полажу из предмета зимског семестра. Оцјене су биле „одлично”, „врло добро”, „добро”, „довољно” и „недовољно изражено”, а оцјењивано је и академско понашање са „потпуно у складу”, „у складу” или „мање у складу” са академским правилима. Након овјере свих одслушаних предмета и положених испита, апсолвенти су могли приступити строгом завршном дипломском испиту, након којег су добијали звање инжењера (*Ingenieur*), који је по њемачком законодавству из 1938. замијењен звањем „дипломирани инжењер” (*Diplom-Ingenieur*).

3. Запослења

Због наведеног недостатка персоналног листа, који би са вјеродостојним подацима ово истраживање значајно олакшао, овдје изнесено кретање и напредовање у служби Симе Мирковића резултат је систематичног истраживања релевантних историјских извора. Тако прегледом службених шематизама административних области сазнајемо да је од 1897. запослен у Окружној области Бихаћ као мјернички вјежбеник²³ [*Bošnjak* • 1897: 72]. Од 1899. је мјернички пристав [*Bošnjak* • 1899: 79], што је био X чиновнички разред. У области грађења окружне области су, са својим техничким особљем на челу са окружним инжењером, извршавале све налоге Земаљске владе и њеног грађевинског савјетника, вршиле административно уредовање, старале се о одржавању путева, мостова и градњи на води, израђивале пројекте и предрачунае за новоградње које је финансирала и одобравала влада и у свим споровима биле прва инстанција власти. Проводиле су јавне лицитације за поправку и изградњу и, након владиног одобрења, склапале уговоре са извођачем. Такође су пратиле динамику и квалитет градње и код пореске управе посредовале у исплати уговореног износа током градње. Окружним областима били су подређени котарски уреди и котарске испоставе са својим техничким особљем [*Naredba zemałjske vlade* • 1881: 100–124; *Naredba ob ustrojstvu* • 1882: 433–437].

Током 1903. године²⁴ Мирковић је из Бихаћа премјештен у Окружну област Травник [*Bošnjak* • 1904: 9], гдје је унапријеђен у мјерника (инжењера),

²³ Вјежбеници су по програму вјежбеничког стажа стручно и практично оспособљавани како би након навршених осамнаест мјесеци могли приступити полагању државног стручног испита.

²⁴ Шематизам одговара стању од 15. октобра 1903. Мјернички пристави или адјункти (приправници) били су инжењери са успјешно обављеним вјежбеничким стажом и положеним државним испитом.

односно у IX чиновнички разред [*Bošnjak* • 1905: 9].²⁵ Тада је, уз све редовне послове, велики градитељски изазов за укупно седам техничких чиновника, на челу са грађевинским савјетником Јосипом Свободом, била реконструкција града након два велика пожара у септембру 1903, у којима је изгорјело 550 кућа, осам џамија и јеврејски храм [*Pomozimo nevoljnicima* • 1903: 1; *Požar u Travniku* • 1903: 1; *Sa garišta u Travniku* • 1903: 91]. Значајно напредовање у служби десило се крајем 1909. или током 1910. године,²⁶ када је као мјерник премјештен у Сарајево у I административно одјељење Земаљске владе, 3. одсјек за богоштовље и наставу, Биро Ф. Послови основних и проширених народних школа, државних дјевојачких виших народних школа и учитељске препарандије [*Бошњак* • 1911: 3]. Године 1912. је унапријеђен у VIII чиновнички разред и звање надмјерника (надинжењера) у V одјељењу за богоштовље и наставу, 2. одсјек Персонални и административни послови народних и трговачких школа и учитељских препарандија. Међу осам чиновника, у овом одсјеку Мирковић је био једини инжењер [*Бошњак* • 1912: 65]. У истом звању и Одсјеку остао је до пресуде на Велеиздајничком процесу 1916. године.

У времену бројних изазова након завршетка Првог свјетског рата, настојао се у што већој мјери задржати постојећи чиновнички кадар и тако обезбиједити континуитет рада владе. Тако је Симо Мирковић и у Краљевини СХС наставио рад у Земаљској влади, гдје је унапријеђен у звање савјетника и VII службени чин [*Sl. n. KSHS*, br. 7/1920]. Одавде прелази крајем 1919. у формирану сарајевску Грађевинску дирекцију, којом је руководио до краја живота. *Уредбом о устројству Министарства Грађевина*, коју је 25. јуна 1919. у име краља Петра I донио престолонаследник Александар [*Sl. n. KSHS*, br. 66/1919], за вршење задатака Министарства грађевина по областима установљено је осам грађевинских дирекција, које самостално израђују пројекте, одређују и држе одобрене лицитације у свом подручју до 10.000 динара вриједности и уступају их у израду, а за веће вриједности траже одобрење Министарства грађевина и подносе министру буџетске приједлоге за радове на свом подручју. Дирекције су имале опште и стручно одјељење (инжењерско и архитектонско), које се дијелило на одсјеке. Дирекцијом је руководио директор и њему потчињени шефови одјељења (инспектори) и одсјека (инжењери архитекти). У саставу дирекције били су инспектори, инжењери, архитекти, геометри, грађевински надзорници, умјетници, вјештаци, секретари, правни референти, те помоћно техничко и административно особље. Под управом Дирекције биле су и припадајуће грађевинске секције у сваком округу, којима су непосредно руководили шефови секција.

²⁵ Шематизам одговара стању од 1. октобра 1904.

²⁶ У Шематизму који одговара стању од 15. октобра 1909, наведен је као мјерник у Травнику [*Бошњак* • 1910: 11], а у Шематизму према стању од 15. октобра 1910. је мјерник у Сарајеву [*Bošnjak* • 1911: 3].

У складу са надлежностима дефинисаним чл. 11, „директор управља општим редом у Дирекцији и одговоран је за све послове који спадају у њен круг рада. Он поставља, унапређује, премешта, отпушта и кажњава до петнаестодневне плате особље у свом подручју из десетог и једанаестог разреда и остало ниже особље, одобрава материјалне издатке до 500 динара и преко Министарства тражи кредите до 100.000 динара, а као наредбодавац другог степена издаје налоге за исплату у границама буџетом одобрених кредита”. Директор је могао бити само инжењер са 15 година државне службе (или признате јавне праксе) и положеним државним испитом, а постављан је краљевим указом. Одговоран је био директно министру грађевина.

На основу ове уредбе, престолонаследник је 30. октобра 1919. установио Грађевинску дирекцију у Сарајеву [*Сл. н. КСХС*, бр. 132/1919], надлежну за Босну и Херцеговину без срезова Бихаћ, Цазин, Крупа, Нови и Дубица, који су припали Дирекцији у Загребу, као и без херцеговачких срезова Требиње, Билећа, Љубиње и Гацко, који су припали Дирекцији у Дубровнику.

Указом Министарског савета од 26. децембра 1919, на приједлог министра грађевина Велисава Н. Вуловића, Симо Мирковић, „грађевински саветник Земалске владе за Босну и Херцеговину”, постављен је за директора друге класе у V чиновном разреду Грађевинске дирекције у Сарајеву [*Сл. н. КСХС*, бр. 7/1920]. На овом одговорном положају, у времену интензивне послератне обнове и изградње, Мирковић је остао до смрти. Да је својом стручношћу и руковођењем уживао велико поштовање потчињених, најбоље говори чињеница да су му, заједно са „Просвјетом”, подигли надгробни споменик.

4. Рад у Српском просвјетном и културном друштву „Просвјета”

Велики дио живота и своје радне енергије Симо Мирковић је посветио СПКД „Просвјета”. Један је од 29 српских интелектуалаца који су 20. децембра 1901. упутили молбу Земалској влади да одобри оснивање „Просвјете – друштва за помагање школовања сиромашних Срба ђака, који уче у великим и средњим школама Босне и Херцеговине и Аустроугарске монархије, а родом су из Босне и Херцеговине” [Маџар • 2001: 64, 65–67]. Исти, тада и једини академски образовани Срби у земљи, обратили су се 27. јула 1902. прогласом српском народу да у новим друштвеним приликама, које захтијевају нове облике удруживања, подржи оснивање „Просвјете”. Да је то имало одјека, показао је велики одзив за упис у чланство [Ђоровић • 1912: 209–210]. Већ у првој години у Друштво су се уписала два добротвора, 33 утемељача и 149 помагача [Друштво „Просвјета” • 1902: 400].²⁷

²⁷ Чланови „Просвјете” су могли бити сваки Србин и Српкиња из Босне и Херцеговине и Монархије, као и школе, општине и друштва у земљи. Једнократном уплатом 500 К чланови су постајали добротвори, утемељачи са 150 К, а потпомажући чланови уплаћивањем 70 хелера мјесечно. Митрополит Сава Косановић је са 1.000 К био први добротвор.

Након што је Земаљска влада 5. јула 1902. одобрила друштвена Правила, 18./31. августа 1902. је у Сарајеву одржана оснивачка скупштина и формиран Главни одбор „Просвјете”,²⁸ који је исти дан, на својој првој сједници, упутио Оглас са позивом „ученицима и ученицама који уче у средњим и високим школама Босне и Херцеговине и Аустро-Угарске монархије” да упуте молбе за „Просвјетину” стипендију или припомоћ, али да „на првом мјесту траже стипендије и припомоћи од високе Земаљске владе или градске опћине свога роднога мјеста, јер ће висока Земаљска влада и градске опћине и од сада као и до сада давати припомоћи”. Свако је уз школско свједочанство и молбу морао доставити и молбу „којом је тражио потпору са које друге стране, па му је била одбијена” [Оглас • 1902: 428]. „Просвјетине” стипендије су на самом почетку биле далеко мање од оних које је давала Земаљска влада. Тако су 1903. највеће стипендије додијелене студентима биле 80 К, а за једног ђака Гимназије у Карловцу само 20 К [Извјештај • 1903: 63]. Омасовљењем у наредним годинама и тиме повећањем прилога „Просвјети” омогућено је њено снажније и шире дјеловање.²⁹ Тако је Главна скупштина за 1909. годину одобрила 38.000 К за стипендирање, од чега 20.000 К за студенте. Више није било обавезно претходно најприје упућивати молбу Земаљској влади, али је уз молбу „Просвјети” требало доставити „свједоцбу сиромаштва, а по могућности и лијечничку свједоцбу” [Молитељима • 1909: 220].

Ово најзначајније српско културно и просвјетно друштво са највећим приходима није било само „установа једног мјеста, једне врсте и једне генерације, него трајно поприште рада за све благородне духове са највишим циљевима, какви се у опште могу тражити у људском дјеловању” [Ђоровић • 1912: 210]. „Просвјета” је била одлично организована и обухватала је све већи број чланова, међу којима и готово сву српску интелигенцију. „Активност и енергија управе и свесност угледних чланова по унутрашњости учинили су то да се ова установа раширила врло брзо и ухватила чврст корен у народу” [Пејановић • 1930: 12–13].

Са пуном свијешћу и одговорношћу за остварење постављених националних, просвјетних и културних циљева, Главна скупштина „Просвјете” је 1910. формирала посебан одбор ради сазивања „једне шире анкете, у којој би се имало расправљати о питањима наше културне политике” [Подаци • 1911: 3].³⁰

²⁸ Први предсједник био је трговац Ристо Хаџи Дамјановић, потпредсједник др Ристо Јеремић, љекар, тајник Шћепан Грђић, гимназијски учитељ, а благајник Лазар Пупић, пословођа.

²⁹ Већ годину дана након оснивања „Просвјета” је имала 3251 члана, од којих 38 добротвора, 484 утемељача и 2729 помагача. То је до 1912. повећано на 6780 чланова, 15 легатора, 114 добротвора, 1180 утемељача и 5471 помагача [Ђоровић • 1912: 210].

³⁰ Као допуна овог издања, 1912. године је штампан „Картографски преглед основних школа у Босни и Херцеговини”, по којем је у земљи било укупно 530 основних школа, од којих 361 државна, 122 српскоправославне, 29 римокатоличких, 15 приватних, двије евангеличке и једна јеврејска [Картографски преглед основ. школа • 1912: 160].

Овај Одбор је одредио ужи круг својих чланова да детаљније проучи поједина важна питања и о томе поднесе писмени реферат. Симо Мирковић, те године изабран за новог потпредседника Главног одбора³¹ и премјештен у Одјељење за Богоштовље и наставу Земаљске владе, био је одређен за проучавање прилика у државним основним школама, којих је у земљи било 356 [Подаци • 1911: 5–7]. Како је тада била актуелна изградња „Просвјетине” палате, са несумњивим угледом који је уживао као инжењер и потпредседник овог Друштва, крајем 1910. је са чланом Главног одбора, градитељем Милошем Миладиновићем и сарајевским архитектом Карлом Худецом, био у комисији за избор скулптуралног рјешења на згради „Просвјете” [Der Kunsts Schmuck des „Prosvjeta” – Heimes • 1910: 9],³² која је наредне године и завршена.

Након два узастопна потпредседничка мандата, Мирковић је 1912. изабран за председника Главног одбора „Просвјете”. Због изузетног залагања и остварених резултата на јачању материјалне основе Друштва, повећања чланства и ширења дјелатности, за председника је изабран и наредне године [Маџар • 2001: 94]. Главни одбор је, према Статуту, имао широк основ дјеловања и велику одговорност на пољу унапређења образовања и народног просвјетивања – помоћ за школовање ђака, студената и шегрта, оснивање и помагање српских школа, издавачка дјелатност, рад на описмењавању народа кроз вечерње школе и аналфабетске течајеве, оснивање централне и путујућих библиотека, земљорадничких задруга и школа, изградња ђачких домова, оснивање гимнастичких и друштава за очување народног здравља („Соко”, „Побратимство” и „Трезвеност”), брига о имовини, приходима и подмирењу потреба Друштва. То је тражило пуни ангажман председника и свих чланова Главног одбора, који су се састајали много чешће него једном мјесечно, како је Статутом било прописано. Пошто је било мало запослених, „од сваког члана Главног одбора тражило се да готово свакодневно долази у просторије друштва и обави свој дио посла” [Маџар • 2001: 91]. Били су веома поштовани у народу и њихов се рад веома цијенио и на годишњим главним скупштинама им је редовно изражавана захвалност.

На великој, изузетно свечаној прослави десетогодишњице „Просвјете”, одржаној у Сарајеву 21. и 22. септембра 1912, којој је присуствовао велики број угледних гостију из Београда, Новог Сада, Дубровника и Солуна [Десетогодишња прослава • 1912: 218],³³ Симо Мирковић је као председник

³¹ Председник је био др Коста Крсмановић, а тајник др Владимир Ћоровић. Још четири члана те године имала су титулу доктора, што „показује да је српска интелигенција водила 'Просвјету', као што ју је она и основала” [Маџар • 2001: 94].

³² Одабран је рад академског вајара Мише Стевића.

³³ На Мирковићев приједлог, изабрано је почасно председништво из реда гостију, на челу са Стојаном Новаковићем, председником Српске краљевске академије, док су потпредседници били председник Матице српске др Г. Дунђерски, проректор Београдског универзитета С.

„на наваљивање са свију страна, да се поздрави Ћесар у Бечу, енергично одбио и ако је био владин чиновник” [Карановић • 1927: 54]. Том приликом је у ново-саграђеном Дому „Просвјете” откривена спомен-плоча са именима добротвора, међу којима и Мис Ирби [Десетогодишња прослава • 1912: 218; Маџар • 2001: 86]. Године 1913. Главна скупштина је са дужном захвалношћу донијела одлуку да се Мис Ирби подигне надгробни споменик [Посвећење споменика • 1914: 2].³⁴

Како је „Просвјета” након анексије, а нарочито од 1910. године, све отвореније изражавала српске националне тежње, што је власт тумачила као политичко дјеловање, за вријеме Скадарске кризе, Наредбом Земаљске владе, објављеном 3. маја 1913, коју је потписао Потјорек, сва српска друштва, удружења и организације у земљи су распуштене и њихове архиве изузете. Активности „Просвјете” и свих њених огранака су биле суспендоване, забрањено свако окупљање, а просторије затворене [Verordnung • 1913: 129–130]. Окончањем кризе у јесен исте године ове ванредне мјере су укинуте и обновљен рад „Просвјете”, као и већине друштава [Пејановић • 1930: 12].

Нажалост, није прошла ни година дана када су „Просвјета” и сва остала српска друштва опет затворена. Након Сарајевског атентата, у антисрпским демонстрацијама 28. и 29. јуна демолирани су и девастирани српски јавни и приватни објекти на цијелом подручју града Сарајева, имовина у њима опљачкана и уништена, а Срби, посебно најугледнији, изложени линчу [Божич • 2020: 131–173]. Није била поштеђена ни зграда „Просвјете”, коју су демонстранти каменовали [Protusrbske demonstracije • 1914: 4], а на зграду је чак и пуцано из револвера [Pfeffer • 1938: 101–103]. Друштво је изгубило своје просторије, које су биле „до зидова уништене” [U. • 1914: 2]. Штета начињена „Просвјети” процијењена је на око 100.000 К [Страховити дани • 1914: 5].

Убрзо су услиједиле и владине репресивне мјере против Срба и српских установа. „Просвјета” је оптужена за великосрпске тежње и антидржавно дјеловање, па је јула 1914. њен рад суспендован, а Главни одбор и сви пододбори распуштени. Овим радикалним мјерама се успротивио министар Билински, предлажући Потјореку да се умјесто тога смијени руководство и „Просвјета” преда у „лојалне руке” [Маџар • 1991: 62]. Пристајући потпуно уз политику бечког Ратног министарства и министра Кробатина, који је захтијевао да се

Урошевић и председник „Зоре” из Дубровника С. Кнежевић. Међу гостима су били и председник Града Београда Љубо Давидовић, др Јован Скерлић и многи други.

³⁴ Израда споменика од јабланичког гранита повјерена је предузећу „Браћа Векић” [Споменик Ирбијевој • 1914: 2]. На постаменту споменика у сарајевском гробљу Св. архангели Михаило и Гаврило уклесано је: „Захвални племенитин питомац Петар Векић израдио овај споменик”. Легат Мис Ирби „Просвјети” износио је 130.417 К у некретнинама, вредносним папирима и готовини [Маџар • 1991: 70].

након увођења ратног стања распусте сва српска друштва у земљи,³⁵ Потјорек је издао наређење да се заплијени архива „Просвјете”, посебно она из периода 1911–1914, као и записници Главног одбора и скупштина. Након двомјесечног претраживања, 10. новембра 1914. је Заједничком министарству финансија достављен владин извјештај о „Просвјети”, која је оптужена да је постала „непосредан политички орган за борбу против босанско-херцеговачке управе” и да је на прослави десетогодишњице под „претекстом културног уједињења” исказана тежња за „политичко уједињење српства”. У окружници са позивом школама и црквено-школским општинама за свечану прославу Видовдана 1914. године, коју су потписали предсједник Симо Мирковић и секретар др Владимир Ћоровић, нађен је повод за оптужбу да се умјесто лојалности Монархији величају Србија и косовски јунаци, што је био основ и за вођење дисциплинског поступка против њих као државних службеника [Маџар • 2001: 177]. Иако без стварних доказа, овај извјештај је послужио за оптужбе због наводне политичке дјелатности у великосрпском духу, тајних веза са „Народном одбраном“, писања „Календара” и листа „Просвјета”, слања ђака и студената у Србију и њихово стипендирање итд. Крајњи исход било је доношење одлуке 9. фебруара 1915. да се „Просвјета” и формално распусти, сви чиновници отпусте, имовина конфискује, а функционери кривично гоне [Маџар • 1991: 62–70].³⁶

На бањалучком Велеиздајничком процесу, који је почео 3. новембра 1915. а завршен 16. марта 1916 [Ћоровић • 1920: 190], Симо Мирковић је, као предсједник, оптужен за антидржавно дјеловање у друштву „Просвјета”,³⁷ која је „била центар великосрпске пропаганде”. То је преузето и у образложењу пресуде, у којој је наведено да је „Просвјетино” дјеловање имало политичу позадину „да одгоји национално свјесне мужеве” [Ћоровић • 1920: 198]. Симо Мирковић је на суђењу порицао везу са „Народном одбраном”, као и одговорност за писање „Календара” и листа „Просвјета”, признајући само да је радио на стварању организација „Соколи” и „Побратимство”, [Маџар • 2001: 185–186], чије је дјеловање било у општем интересу народног здравља. Првобитно је био осуђен на пет година затвора, али је Земаљска влада захтијевала да „заступници Просвјете морају бити кажњени као чисти велеиздајници”, тако да је по истом § 111 Казненог закона за велеиздају, пресудом донесеном 22. априла 1916, Мирковићу казна преиначена у 10 година тешке тамнице [Ћоровић • 1920: 194, 211]. Са осталим осуђеницима је 18. септембра 1916. из Бањалуке у ланцима спроведен у Сарајево, а одавде у казнионицу у Зеници, тзв. „Стаклену кућу“. Ту су мучени изгладњивањем, нехигијенским условима и хладноћом у

³⁵ Тада је у земљи било укупно 396 српских друштава, од чега 99 пододбора „Просвјете” [Пејановић • 1930: 21].

³⁶ Осморици чланова Главног одбора суђено је у Окружном суду у Сарајеву [Маџар • 1991: 75].

³⁷ Оптужбу је заступао Жига Пинтер, док су браниоци били Данило Димовић, Владо Андрић и Јосип Соукал [Ћоровић • 1920: 193].

пренатрпаним ћелијама, тако да је, уз општу исцрпљеност, „више од половине људи добило тако тешке назебе и јаке катаре” [Ђоровић • 1920: 214]. А да се потпуно понизе, додјелјивани су им најгори послови, које су морали радити по 10 часова дневно, уз непрекидно малтретирање надгледника. Тако је Симо Мирковић морао радити књиговезачке послове [Ђоровић • 1920: 213].

Током распада Аустроугарске монархије, 1. новембра 1918. представници Главног одбора Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба за Босну и Херцеговину преузели су власт од земаљског поглавара Стјепана Саркотића и Мирковић је пуштен на слободу.³⁸ Наредбом Народне владе за БиХ од 11. новембра 1918. укинуте су забране и сва ограничења везана за организацију и рад друштава, па је „Просвјета” обновила свој рад. Њен Главни одбор, на челу с Мирковићем, изабран 1912, опет је преузео управу а до краја мјесеца и имовину Друштва. До 13. годишње скупштине, одржане 29. јуна 1919, обновљена је велика већина пододбора, број добротвора и утемељача је више него удвостручен, а број чланова помагача достигао предратни ниво [Маџар • 2001: 196–197]. Са таквим резултатима, на овој скупштини је Симо Мирковић поново изабран за предсједника. Усвојене су и измјене Правила, којим је проширена дјелатност и структура чланства „Просвјете”, која је сада дјеловала на подручју цијеле Краљевине СХС. Новим измјенама Правила, усвојеним на 15. годишњој скупштини, одржаној 3. јула 1921, умјесто материјалне помоћи школовању ђака, студената и занатлија, приоритет је дат културно-просвјетном раду у народу (курсеви, јавна предавања, народни универзитети), што се по новој организацији, у смислу демократизације и децентрализације, пренијело на мјесне одборе. Главни одбор је промијенио назив у Главни управни одбор [Маџар • 2001: 201–204, 212].

На дужност предсједника Главног управног одбора Мирковић је биран до 1924. године, када је захвалио на приједлогу за још један избор. За његово бројне заслуге у руковођењу³⁹ Главна скупштина га је 1924. изабрала за почасног члана, што је до тада била само велика добротворка „Просвјете” Мис Ирби. Остао је забиљежен као предсједник СПКД „Просвјета” са највише мандата.

Најбоље свједочанство о угледу који је Симе Мирковић уживао због свог рада, а нарочито узорном, високо моралном личноћу, оставио нам је његов савременик:

„После рата је нарочито запажена и падала у очи његова несебичност. Он је са оном типичном патријархалном честитошћу био бела врана у поратном друштву, које је склоно корупцији и огрезло до сржи у томе злу, које

³⁸ Указом престолонаследника Александра бр. 24795 од 28. новембра 1919. опроштена је казна и остатак казне свим лицима осуђеним по § 111 Казненог закона БиХ, уколико већ нису помилована [*Sl. n. KSHS*, br. 154/1919].

³⁹ Највећи број одбора и повјереника „Просвјета” је имала од 1919. до 1924. године [Маџар • 2001: 207], односно у вријеме када је Симо Мирковић био њен предсједник.

подгриза и руши темеље солидне државе. Код њега се јасно могло да прати, како за њега није могло пријањати оно изаратно изопачено схватање морала и хук за течвином и богаћењем под сваку цену, које је после рата захватило сво друштво. Имао је одвратност и готово морално и физичко гађење према подмитљивости и корупцији, а усто развијено до највеће мере осећање дужности према отаџбини, раду и држави и развијену држављанску свест. То је све попуњавало ону његову задржану патријархалну честитост и било у хармонији са академском спремом за своју струку. Био је на положају, где је могао имаће да стече и раскошно да живи, па ипак је рекао своме једном сроднику пред смрт: 'У сиротињи сам се родио, сиромашки сам живио и сиромашки ћу умрети'" [Карановић • 1927: 55].

Слика 2. Грађани Сарајева на посљедњем испраћају Симе Мирковића испред палате „Просвјете“ 28. фебруара 1925.

Симо Мирковић је преминуо у четвртак 26. фебруара 1925. око осам часова увече у свом стану у Куловића улици⁴⁰ [Sarajevoer Adressbuch • 1914: 87] од упале плућа. „Пре месец дана покојни Мирковић, присуствовао је свечаном отварању пруге Ужице–Вардиште,⁴¹ где је назебао и добио запалење плу-

⁴⁰ Улица и данас носи ово име, а спаја Обалу Кулина бана на југу са Ул. маршала Тита на сјеверу, тангирајући западно прочеље Народог позоришта.

⁴¹ Иако је изградња пруге започета 1903. године, земљани радови су настављени тек 1917. Због трговачког и привредног значаја повезивања Београда са Јадраном, изградња је настављена већ почетком 1919. Свечаност отворења била је најприје 24. јануара 1925. у Ужицу, гдје је посеб-

ћа.” Већ око 9 часова његово тијело је пренијето у палату „Просвјете” и изложено у библиотеци. Сутрадан је мноштво захвалних грађана одало посљедњу почаст овом великом родољубу и човјеку, а 28. фебруара у 15 часова је сахрањен са највећим почастима [Смрт Симе Мирковића • 1925: 4] на сарајевском Српскоправославном гробљу „Св. Марко” у Кошеву, близу капеле. „Његова величанствена погребна пратња, какве Сарајево није видело од погребца Мис Ирбијеве, била је пажња и једина награда за његов користан рад на народном просвећивању и за његову легендарну честитост” [Карановић • 1927: 54] (Сл. 2).

5. Надгробни споменик

Слика 3 а, б. Надгробни споменик Симе Мирковића

ним возом из Београда допутовала државна делегација, а из Сарајева 40 представника војних и цивилних власти и привредних удружења. Сутрадан су обје делегације са гостима из Ужица допутовале најприје на свечаност у Вардиште, а онда комбинованим возом у Сарајево, гдје их је дочекало бројно грађанство. У част гостију градоначелник Хаџиомеровић је увече приредио свечани банкет у Оштинском дому [Данас се отвара пруга • 1925: 4; Јуче је свечано отворена пруга • 1925: 3].

Монументални надгробни споменик инж. Симе Мирковића захвата ширину три гробна мјеста (бр. 17–19). Повишеној тродјелној покровној плочи се са по три степеника приступа са три стране, док четврту закључује посве атипичан надгробни споменик од бијелог кречњака, чија наглашена масивност изражава „дивовску фигуру Симину, горштака као од стене одваљеног“ [Карановић • 1927: 54].

Вертикала натписне разведене структуре споменика наглашене је трипартитне подјеле. Једноставан, масиван високи камени постамент завршава уским каменим препуштеним плочама, над којима се симетрично развијају по четири ниска канелирана полустуба. И ова друга висинска зона је закључена танким каменим плочама, који се попут вијенаца појављују и над степенасто завршеним масивним зидом. У средишту зидне масе која дефинише трећу, главну зону елевације је пространи полукружно засвођен отвор, који је и централни мотив споменика. Уоквирују га два степенасто увучена лука са радијалним спојницама. Оваква архитектоника споменика заправо је транспонована форма тунелског портала⁴² са свим његовим елементима: портални прстен тунелског отвора овдје је свод, портални вијенац је представљен са два суперпонирана лука а степенасто завршена главна зидна маса је обликована попут чеоног зида портала тунела. Чињеница да је Мирковић био грађевински инжењер, била је очигледно опредјељујућа за снажну обликовну експресију споменика чији је пластицитет једнако изразит на свим странама (Сл. 3 а, б). Техника обраде и зидања су беспријекорне, што указује на изузетан занатски рад с прецизношћу својственом инжењерима. Плохе клесанаца су fine зрнасте повр-

⁴² Тунелски портали су објекти између тунелске цијеви и усјека, чија је функција да обезбиједи стабилност улазних и излазних дионица тунела кроз брдски масив.

шинске структуре добијене ситним штоковањем поља уоквирених уским глатким тракама, док су њихове спојнице минималне.

Комеморативни натпис изведен у фонту „Студеница” месинганим словима, додатно доприноси отмјеној импресивности и карактеру споменика. Изнад лукова је, пратећи њихови закривљеност, натпис *ИНЖ. СИМО МИРКОВИЋ*, над којим је крст. Испод су посвете. У пољу лијево од свода „*ПРОСВЈЕТА*” *СВОМЕ ПОЧАСНОМ ЧЛАНУ И ПРЕДСЈЕДНИКУ*, а десно *СЛУЖБЕНИЦИ ГРАЂ. ДИРЕКЦИЈЕ СВОМЕ ДИРЕКТОРУ*. Испод свода су, на средини постамента, датуми рођења и смрти по јулијанском календару: * 29. I. 1865.— † 13. II. 1925.

Бронзана урна, постављена у засвођени централни отвор, својом декоративношћу у осмишљеној равнотежи употпуњује ову строгу, наглашено симетричну композицију. Над базом са стилизованим лаворовим вијенцем је закривљена плоха плашта декорисана у наративном барелефу мушким фигурама у сцени ратника са мачевима и штитовима, што упућује на стилски утицај архајске грчке умјетности (Сл. 4 а, б).

Својом монументализирајућом једноставношћу споменик је оригинално остварење високих естетских вриједности, чиме се издваја у панорами надгробних обиљежја, не само на овом гробљу. Као материјално свједочанство о важној личности и времену, споменик посједује изразит историјски и документарни значај. Јединствен је примјер специфичних стилских и високих умјетничких и естетских вриједности, па би због свега наведеног и у складу са Критеријумима за доношење одлуке о проглашењу добра националним спомеником [Сл. гл. БиХ, бр. 33/02 и 15/03], гробно мјесто са надгробним спомеником требало би да ужива законску, а тиме и адекватну техничку заштиту.

Слика 4 а, б. Урна са надгробног споменика

Усљед изложености природним егзогеним факторима, посебно агресивном атмосферском загађењу, споменик данас захтијева хитне конзерваторско-рестаураторске интервенције. То најприје подразумијева консолидацију и рестаурацију оштећених камених блокова, чишћење површина камена од различитих наслага и њихову дубинску заштиту, како би се затварањем микропора спријечило упијање воде и нечистоћа. Такође је потребно извршити учвршћивање и обнову урне и месинганих слова и заштитити их антикорозивним премазом.

Лоше стање споменика последица је и чињенице да, према званичној евиденцији Управе КЈКП „Покоп” Сарајево, од 1991. године последње почивалиште Симе Мирковића нико не посјећује и не одржава. Жалосна чињеница да је напуштен и заборављен не говори ништа о овом великом и заслужном човјеку, који је био и остаје примјер и путоказ за сва будућа прегнућа и постигнућа, већ свједочи нашу (не)културу колективног памћења.

Закључак

Спознаје до којих се у овим истраживањима дошло потврђују изузетне и непролазне вриједности великог дјела и часног живота инж. Симе Мирковића. Његово поријекло из патријархалне сеоске породице, у којој се генерацијама његовала писменост и народна култура, квалитетно образовање у најбољим школама, пуна посвећеност на радном мјесту, чврстина карактера, морална снага, досљедност, храброст и честитост доминантна су обиљежја Мирковићеве личности, којима је стекао велики углед и поштовање својих савременика. Као искрени родољуб, несебично и неуморно се залагао за своја увјерења, којима је подредио, па и жртвовао цијелога себе.

Упркос томе, инж. Симо Мирковић је до сада остао запостављен у научним истраживањима наше новије културне историје. Најмање чиме му се можемо и требамо одужити није само комеморативно сјећање, него живо обликовање памћења једне вриједне биографије у времену значајног историјског искуства, националног и укупног друштвеног постигнућа. Колективно сјећање и идентитет нераздвојни су и међусобно условљени у перспективи културног развоја и историјске свијести. Они граде народну заједницу, која се по њима препознаје и са њима учвршћује у снази свог трајања и опстајања.

Извори и цитирана литература

Извори:

А. К. (1935). Четник Војводе Петра Мркоњића. Смрт Петра Мирковића националног и просветног радника. *Политика*, 19. 4. 1935, 10.

ЈЕЛЕНА БОЖИЋ, *Први босанскохерцеговачки инжењери: Симо Мирковић (1865–1925)*

Бошњак Календар / Bošnjak Kalendar. Сарајево: Земаљска штампарија / Sarajevo: Zemaljska štamparija, 1887–1918.

Данас се отвара пруга Ужице–Вардиште (1925). *Време*, 1114, 25. 1. 1925, 4.

Десетогодишња прослава „Просвјете”. *Женски свет*, 10 (1912): 217–220.

Добротвори српске школе (1908). *Босанска вила*, 8 (1908): 126.

Друштво „Просвјета” у Сарајеву (1902). *Источник*, 16 (1902): 400.

Извјештај „Просвјете” (1903), *Источник*, 4 (1903): 61–63.

Јавна благодарност (1891), *Босанска вила*, 9–10 (1891): 160.

ЈОКАНОВИЋ, Алекса /ур./ (1903). *Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаће за годину 1901*. Бања Лука: Књижара С. Угреновића.

Јуче је свечано отворена пруга Ужице–Вардиште (1925). *Време*, 1115, 26. 1. 1925, 3.

КАРАНОВИЋ, Милан (1925). Исељени Дробњаци. *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини / Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, год. XXXVII (1925): 67–83.

КАРАНОВИЋ, Милан (1927). † Симо Мирковић. Наслеђивана тежња ширењу писмености. *Календар СПКД „Просвјета” за 1927*, Сарајево: Просвјета: 54–59.

Картографски преглед основ. школа у Босни и Херцеговини. *Босанска вила*, 10 (1912): 160.

Крајишник (1893). Прело–посијело. *Босанска вила*, бр. 14 (1893): 186–188.

Критеријуми за доношење одлуке о проглашењу добра националним спомеником, *Службени гласник БиХ*, бр. 33/02 и 15/03.

КРСМАНОВИЋ Љубо Р. (1898). *Босанска вила*, бр. 2 (1898): 17–19.

КРСМАНОВИЋ Петра (1912). *Босанска вила*, бр. 3 (1912): 41–44.

Молитељима за „Просвјетину” штипендију на знање (1909). *Источник*, бр. 14 (1909): 220.

Оглас (1902). *Источник*, бр. 17 (1902): 428.

Опет „Србадија” (1892). *Босанска вила*, бр. 12 (1892): 189.

ПЕТРАНОВИЋ, Данило (1911). Племенита Мис А. П. Ирби у Далмацији. *Босанска вила*, бр. 15–16 (1911): 245–247 и бр. 17 (1911): 266–268.

Подаци за проучавање просвјетног рада у Босни и Херцеговини. Реферат за „Просвјетину“ анкету (1911). Сарајево: Друштво „Просвјета”.

Посвећење споменика Ирбијевој, *Сарајевски лист*, 27. 5. 1914, 2.

Припослано (1891). *Босанска вила*, 8 (1891): 128.

Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца (Сл. н. КСХС) / Službene novine Краљевства Srba, Hrvata i Slovenaca (Sl. н. КSHS), 1919 и 1920.

Смрт Симе Мирковића, *Време*, 28. 2. 1925, 4.

Споменик Ирбијевој, *Сарајевски лист*, 2. 5. 1914, 2.

Страховити дани у Сарајеву (1914). *Трговински гласник* (Београд), 22. 6. 1914, 5.

ТРНИНИЋ, Раде С. (1931). Наши ветерани. *Српско Косово*, год. XII, св. 13–14 (1931): 15.

- ЂОРОВИЋ, Владимир (1912). Десетогодишњица „Просвјете“, *Босанска вила*, 15–16 (1912), 209–210.
- Уредништво (1898). Велики добротвор „Босанске виле“, *Босанска вила*, 2 (1898): 32.
- Читула (1912). *Босанска вила*, 1 (1912): 16.
- Bericht über die verwaltung von Bosnien und der Hercegovina für die Jahre 1914 bis 1916* (1917). Herausgegeben von K. u. k. Gemeinename Finanzministerium. Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.
- БОЈАНОВСКИ I. (1988). *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, том 2, Сарајево: Земалјски музеј Босне и Херцеговине: 162.
- Bosanski glasnik: opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu / Босански гласник: опћа приручна и адресна књига за Босну и Херцеговину / Bosnischer Bote: Universal-Hand und Adreszbuch für Bosnien und die Hercegovina*. Сарајево / Сарајево 1915: У комисијоналној наклади С. Кр. Дvorsке и Државне штампарије у Већу / У комисијоналној наклади Ц. Кр. Дvorsке и Државне штампарије у Бечу / Kommissionverlag der Kais. Hön. Hof und Staatsdruckerei in Wien.
- Bosanski glasnik: opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu / Bosnischer Bote: Universal-Hand und Adreszbuch für Bosnien und die Hercegovina*. Сарајево 1917, У комисијоналној наклади С. Кр. Дvorsке и Државне штампарије у Већу / Kommissionverlag der Kais. Hön. Hof und Staatsdruckerei in Wien.
- Der Kunst schmuck des „Prosvjeta“ – Heimes, *Bosnische Post*, 24. 12. 1910, 9.
- DLUSTUŠ, Ljuboje (1894). Školske prilike u Bosni i Hercegovini od okupacije do danas, *Školski vjesnik / Школски вјесник*, бр. 4 (1894): 155–161.
- Godišnje izvješće Kralj. velike realke u Rakovcu u Hrvatskoj za školsku godinu 1881/2. Priobćeno ravnateljstvom*. Zagreb: Knjigotiskarski i litografski завод С. Albrechta, 1882.
- Godišnje izvješće Kralj. velike realne gimnazije u Rakovcu u Hrvatskoj za školsku godinu 1882/3. Priobćeno ravnateljstvom*. Zagreb: Knjigotiskarski i litografski завод С. Albrechta, 1883.
- Godišnje izvješće Kralj. velike realne gimnazije u Rakovcu u Hrvatskoj za školsku godinu 1883/4. Priobćeno ravnateljstvom*. Zagreb: Knjigotiskarski i litografski завод С. Albrechta, 1884.
- Godišnje izvješće Kralj. velike realne gimnazije u Rakovcu u Hrvatskoj za školsku godinu 1884/5. Priobćeno ravnateljstvom*. Zagreb: Knjigotiskarski i litografski завод С. Albrechta, 1885.
- Godišnje izvješće Kralj. velike realne gimnazije u Rakovcu u Hrvatskoj za školsku godinu 1885/6. Priobćeno ravnateljstvom*. Zagreb: Knjigotiskarski i litografski завод С. Albrechta, 1886.
- Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule in Rakovac im kroat. Grenzlande für das Schuljahr 1879/80, veröffentlicht durch die Direction*, Аграм: Buchdruckerei und Lithographie von C. Albrecht, 1880.
- Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule in Rakovac im kroat. Grenzlande für das Schuljahr 1880/81, veröffentlicht durch die Direction*, Аграм: Buchdruckerei und Lithographie von C. Albrecht, 1881.
- МІЛЕТИЋ, N. (1988). Crkvina (Panađur), Kolunić, *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, том 2, Сарајево: Земалјски музеј Босне и Херцеговине: 159.

ЈЕЛЕНА БОЖИЋ, *Први босанскохерцеговачки инжењери: Симо Мирковић (1865–1925)*

MIRKOVIĆ, Borislav – Čedo (2017). *Rodoslov porodice Mirković iz Kolunića*. 2. izd. Kolunić. [<https://en.wikipedia.org/wiki/Koluni%C4%87>] Приступљено: 4. 6. 2021].

MIRKOVIĆ, P. (1887). Dobretina luka ili 63 groba. *Bošnjak kalendar za prostu. godinu 1887, god. V* (1887): 33–34.

Naredba ob ustrojstvu i djelokrugu kotarskih ureda i okružnih oblasti (1882). *Sammlung der Gesetze und Verordnungen für Bosnien und die Hercegovina / Sbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo: Druck der Landesdruckerei – Tisak zemaljske tiskare: 420–439.

Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 19. aprila 1881. br. 6227/I. glede postupka pri izvadjanju gradjevina i nabavaka putem poduzetništva (1881). *Sammlung der Gesetze und Verordnungen für Bosnien und die Hercegovina / Sbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo: Druck der Landesdruckerei – Tisak zemaljske tiskare: 100–124.

Ortschafts und Bevölkerung – Statistik von Bosnien und der Hercegovina / Štatistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine (1880). Sarajevo: K. u. k. Regierungsdruckerei.

Pomozimo nevoljnicima (1903). *Bošnjak*, br. 37, 10. 9. 1903, 1.

Požar u Travniku (1903). *Bošnjak*, br. 38, 17. 9. 1903, 1.

Proturbske demonstracije u Sarajevu (1914). *Jutarnji list*, 1. 7. 1914, 4.

RICHTER, E. (1909). *Technische Hochschulen*. In: Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes (Hg. von Mischler, Ernst, Ulbrich, Josef), Bd. 4, Wien: Alfred Hödler, K. und K. Hof.- und Universitäts Buchhändler, 510–527.

Sa garišta u Travniku (1903). *Nada*, 20 (1903): 91.

Sarajevoer Adressbuch 1914 mit Fremdenführer und Situationsplan. Alphabetisches Einwohnerverzeichnis von Sarajevo. Verfasser: Dany Brodnik, 1914.

U. (1914). Demoliranje srpskih zavoda. *Novosti*, 30. 6. 1914, 2.

Verordnung des Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina vom 2. Mai 1913, Z. 2520/Präs. womit Vorschriften und einschränkende Verfügungen in Bezug auf das Paß- und Meldewesen, die Freizügigkeit, das Vereins- und Versammlungen erlassen werden, *Gesetz- und Verordnungsblatt für Bosnien und die Hercegovina*, XVI/1913, 3. Mai 1913, 127–130.

Цитирана литература:

БОЖИЋ, Јелена (2020). Демолирање зграда у антисрпским демонстрацијама у Сарајеву након атентата 28. јуна 1914. *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, год. XII, бр. 12 (2020): 131–173.

МАЦАР, Божо (1991). „Просвјета” у Првом свјетском рату. *Прилози*, год. XXV, бр. 27. Сарајево: Институт за историју: 61–77.

МАЦАР, Божидар (2001). *Просвјета: Српско просвјетно и културно друштво 1902–1949*. Бања Лука – Српско Сарајево: Академија наука и умјетности Републике Српске.

ПЕЈАНОВИЋ, Ђорђе (1930). *Културно-просветна, хумана и социјалан друштва у Босни и Херцеговини за време аустријске владавине*. Сарајево: „Босанска пошта”.

- РАЂЕНОВИЋ, Петар (1925). Бјелајско поље и Бравско: антропогеографска истраживања. *Српски етнографски зборник*, књ. XXV. Насеља и порекло становништва, св. 20. Београд: Српска краљевска академија, 124–276.
- ЂОРОВИЋ, Владимир (1920). *Црна књига. Патње Срба Босне и Херцеговине за време Светског рата 1914–1918*. Београд – Сарајево: Издање И. Ђ. Ђурђевића.
- КАМБЕРОВИЋ, Husnija (2003). *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Sarajevo: Institut za istoriju.
- KRALJAČIĆ, Tomislav (1987). *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1883–1903)*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- MIRKOVIĆ, Petar (1889). Manastir Panagjur. (U petrovačkom kotaru). *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, god I, knj. 1: 12–15.
- РАРИЋ, Митар (1972). *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske okupacije*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- PFEFFER, Leo (1938). *Istraga u Sarajevskom atentatu*. Zagreb: Nova Evropa.
- ТРУХЕЛКА, Ђиро (1894). Старобосански писмени споменици. *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини*, год. VI, књ. 4: 771–782.
- WOHINZ, W. Josef (2019). Nikola(us) Tesla und die Technik in Graz, in: *Tesla Nikola(us) und die Technik in Graz*. (Hg. Uwe Schichler und Josef W. Wohinz), Archiv und Bibliothek der TU Graz, Band 7, Graz: Technischen Universität Graz: 11–39.
- WURZER, Rudolf (1966). *Die Stellung der Technischen Hochschule Wien im Ablauf ihrer Geschichte*. Wien: Institut für Stadtebau, Raumplanung und Raumordnung, Technische Hochschule.

Jelena Bozic

Summary

The First Bosnia and Herzegovina Engineers: Simo Mirkovic (1865-1925)

Simo Mirkovic, from the village of Kolunic near Bosanski Petrovac, was among the first engineers in history of Bosnia and Herzegovina. In the chronological-thematic approach of processing his biography, the subject of the first three parts in this study are family origin, schooling and employments as an engineer in the Austro-Hungarian state administration for BiH as well as director of the Construction Directorate in Sarajevo in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, are studied in the first three parts. Unselfish work on the people's education and the affirmation of the Serbian culture through the Educational and Cultural Association of the Serbs "Prosvjeta", of which he was one of the founders, vice president, long-time president, and the honorary member, are presented in the fourth part of the paper, with a special reference to the Banja Luka's Treason Trial against the Serb intellectual elite of the time, when he was convicted to a ten-year sentence of strict imprisonment. He died in Sarajevo and was buried in the Orthodox cemetery of St. Marko in Kosevo. A special and striking tombstone, which, since he had no family, was erected by the Construction Directorate and "Prosvjeta", was analysed and valorized in the last part of the paper, with a recommendation of its protection as a national cultural monument because of its historic value, original form and artistic expression. It is also our debt to an honorable patriot and his valuable life's work that is permanently present in the national culture.